

„Kauza Dechet“ očami Svätej stolice

EMÍLIA HRABOVEC

“The Dechet Case” through the Eyes of the Holy See

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2024.15.2.172-196>

ABSTRACT: One of the most radical interventions of the communist regime in Czechoslovakia against the Catholic Church was the forcible installation of the administrator Ján Dechet in the Banská Bystrica diocese after the death of Bishop Andrej Škrábik, and later his staged election as Vicar Capitular. Its aim was to break the unity of the Church, to create within its ranks collaborating groups of “patriotic priests” and thus to dominate the Church not only by external violent means, but also from within.

Previous historical reflection on these events has been limited to the reconstruction of Church-State relations on the basis of domestic historical sources. The present study, based on recently released Vatican documents from the pontificate of Pius XII, puts the events into an international context and analyses for the first time the attitude of the Holy See towards the draconian intervention of the communist state, which unfolded in a field of tension between, on the one hand, a resolute rejection of communism and its encroachments on the freedom of the Church and an international anticommunist mobilisation, and, on the other hand, an attempt, at least in part, to reorganise and tolerate the situation, and, through a series of extraordinary measures and faculties, to allow for the proper administration of the diocese and the running of ecclesiastical life.

Keywords: Holy See, Pius XII, Communism, Slovakia, Diocese of Banská Bystrica, Ján Dechet.

Banskobystrická diecéza sa hneď po roku 1945 a ešte intenzívnejšie po definitívnom prevzatí moci komunistami v zime 1947/48 stala osobitne exponovaným politicko-ideologickým „bojiškom“, na ktorom sa zrážal kresťanský a komunistický svetonázor a postoje. V dôsledku osobitnej miestnej situácie, charakterizovanej konfesionálne i národnostne zmiešaným obyvateľstvom a vyššou mierou sekularizácie i prezencie marxistického myslenia a komunistických aktivít než v iných slovenských regiónoch, ktoré „povstaleckú Banskú Bystricu“ v očiach novej politickej moci predurovali pre úlohu „výkladnej skrine“ nového režimu, a napokon aj istého oslabenia miestnej Cirkvi v dôsledku vnútorných problémov a skutočnosti, že po smrti biskupa Andreja Škrábika v januári 1950 sa diecéza v rozhodujúcej chvíli uplatňovania nového cirkevnopolitického zákonodarstva ocitla bez vedenia, sa práve Banská Bystrica stala skúšobným javiskom experimentu nového typu mocenských perzekučných zásahov proti Katolíckej cirkvi v duchu „červeného regalizmu“, teda mocenských zásahov do cirkevného života, ktoré boli navonok

legitimizované štátocirkevnickým zákonodarstvom, vychádzajúcim z ducha postjosefínskeho jurisdikcionalizmu v komunistickom šate.

Biskup Andrej Škrábik

Do svojej smrti v januári 1950 stál na čele Banskobystrickej diecézy biskup Dr. Andrej Škrábik, vzdelaný a rozhľadený kňaz, bezpodmienečne oddaný svojmu kňazskému a biskupskému poslaniu, presvedčený slovenský národovec a agilný publicista, ktorý sa ešte v medzivojnovom období stal na Slovensku známy vďaka svojim ľahkým perom písaným knihám, kritizujúcim tak liberálny laicizmus, prichádzajúci na medzivojnové Slovensko najmä z českého prostredia, ako aj komunizmus.¹ Na jeseň 1939 vymenoval pápež Pius XII. (1939 - 1958) nitrianskeho kňaza Škrábika za pomocného biskupa Nitrianskej diecézy. Keď zakrátko nato v susednom Banskobystrickom biskupstve ťažko ochorel biskup Marián Blaha a bolo nevyhnutné dať mu koadjútora s právom nástupníctva, ktorý okamžite prevezme riadenie diecézy,² rozhodol sa pápež Pius XII. zveriť túto citlivú a náročnú úlohu práve Škrábikovi, napriek tomu, že pochádzal z inej diecézy a banskobystrický klérus po biskupovi Blahovi, ktorý prišiel zo Spiša, očakával „svojho“ kňaza.³ Pápež a Štátny sekretariát boli presvedčení, že Škrábik, nezatažený miestnymi problémami a spájajúci diplomatický takt s odvahou a rozhodnosťou, bude schopný vziať opraty diecézy do svojich rúk a vyriešiť jej sčasti dlhodobé problémy (kríza diecézneho seminára, zlý stav financií a zadlženosť cirkevných majetkov, zložité personálne otázky). Akej dôvere sa Škrábik vo Vatikáne tešil, dosvedčuje hodnotenie, ktoré o ňom do Ríma poslal chargé d'affaires apoštolskej nunciatury v Bratislave Giuseppe Burzio: „*Monsignor Škrábik je opatrný muž s prirodzeným sklonom rokovať o problémoch a prekonávať prípadný odpor citlivo a zmierlivo; je však tiež človekom iniciatívny a má všetku potrebnú energiu, aby presadil opatrenia, ktoré považuje za potrebné pre ciele, ktoré si kladie.*“⁴

Biskup Škrábik, ktorý sa netajil svojím antikomunistickým a slovenským národným zmýšľaním, sa po roku 1945 stal trňom v oku novej politickej moci obnoveného ľudovodemokratického Československa, ktoré žiadalo Svätú stolicu o jeho odvolanie, dôvodiac formálne okrem iného tým, že bol vymenovaný bez vedomia exilovej československej vlády v Londýne, v čom videlo porušenie Modu vivendi z roku 1928.⁵ Silné komunistické kruhy v banskobystrickom regióne zase Škrábikovi

¹ Jeho najznámejšia protikomunistická publikácia vyšla pod pseudonymom RAJECKÝ. *Červené Slovensko*. Trnava : SSV, 1925 a 1926 (2. vydanie).

² Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati e le Organizzazioni Internazionali (ďalej ASRS), Affari Ecclesiastici Straordinari (ďalej AA.EE.SS.), Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, posizione (ďalej pos.) 162, foglio (ďalej f.) 2rv, apoštolský nuncius v Berlíne Cesare Orsenigo kardinálovi štátnemu sekretárovi Luigiemu Maglionemu, 7. 6. 1940; Ibid., telegram chargé d'affaires apoštolskej nunciatury v Bratislave Giuseppemu Burziomu, 14. 6. 1940.

³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 162, f. 7, Burzio Maglionemu, telegram, 26. 6. 1940.

⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 162, ff. 27r - 28v, Burzio Maglionemu, 14. 6. 1941.

⁵ Archivio Apostolico Vaticano (ďalej AAV), Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 86, fascicolo (ďalej fasc.) 682, Forni Tardinimu, 22. 9. 1945; Ibid., fasc. 681, Forni Tardinimu, 9. 10. 1945 a v prílohe Aide-mémoire československej vlády z 8. 10. 1945. Po druhýkrát vznikla československá vláda požiadavku na odstránenie slovenských biskupov po príchode internuncia Rittera do Prahy v lete 1946. ASRS, AA.EE.SS., Pontificato Pio XII, Parte I, serie Cecoslovacchia, pos. 210, Požiadavky pražskej vlády ohľadne odvolania niektorých najdôstojnejších pánov biskupov, 24. 8. 1946.

nevedeli zabudnúť jeho antikomunistické publikácie a cirkevné potrestanie kňaza – exponovaného člena komunistickej strany a aktívneho účastníka proticirkevných perzekúcií Jozefa Straku.⁶ Tlaky na Škrábika sa zvýšili, keď komunisti definitívne prevzali moc v štáte, po krátkej taktickej etape vyčkávania a rokovaní v roku 1949 spustili otvorené prenasledovanie Katolíckej cirkvi a v biskupovi Škrábikovi našli odporcu, ktorý síce opatrne a zdvorilo, ale jasne protestoval proti komunistickým zásahom, odhaľoval ich nezákonnosť a vyzýval svojich kňazov, aby nepodľahli dezorientácii a zachovali si jednotu a vernosť Cirkvi.⁷

Keď sa zoči voči zostrujúcej sa perzekúcii začala Svätá stolica i miestna Cirkev v priebehu roku 1949 intenzívne pripravovať na nadchádzajúce zložité obdobie existencie za komunistického režimu, bolo súčasťou priprav aj úsilie vytvoriť juridikčné a personálne štruktúry, schopné zabezpečiť fungovanie Cirkvi aj v situácii prenasledovania a straty kontaktu so Svätou stolicou. Popri mimoriadnych fakultách, ktoré Svätá stolica postupne udeľovala biskupom a kňazom a ktoré sa týkali predovšetkým rôznych dišpenzov, vysluhovania sviatostí, dodržiavania eucharistického pôstu, spovednej jurisdikcie, otázok vnútorného fóra a pod.,⁸ malo byť v každej diecéze personálne pripravené oddelenie *potestas iurisdictionis* od *potestas ordinis*. Jurisdikčná právomoc mala byť v tajnosti zverená schopným a odvážnym kňazom bez biskupskej hodnosti, *potestas ordinis* svätiacim biskupom, vysväteným bez súčinnosti so štátom alebo v úplnej tajnosti, ktorí mali svoje poslanie prevziať v prípade zatknutia diecézneho biskupa či inej prekážky, ktorá by mu bránila vo výkone úradu. Tak bol na Spiši vysvätený Štefan Barnáš a v Trnavskej apoštolskej administratúre v tajnosti Anton Richter.⁹ Pre Banskobystrickú diecézu navrhol biskup Škrábik Svätej stolici pre túto náročnú úlohu černoškého rodáka Leonarda Sliáčana, farára v Krupine, sociálne i národne angažovaného kňaza, bývalého starostu Krupiny a spolupracovníka Andreja Hlinku, ktorý sa medzi veriacimi tešil všeobecnej obľube. Pražský arcibiskup Josef Beran a niektoré ďalšie české cirkevné osobnosti, s ktorými sa dočasnému správcovi apoštolskej internunciatúry v Prahe Ottaviovi de Livovi podarilo skontaktovať, však Sliáčanovo menovanie neodporučili a vyslovili obavu, že by sa proti nemu okamžite zdvihla silná nevôľa režimu. Faktom je, že krátko po biskupovej smrti v roku 1950 bol Sliáčan internovaný v koncentračnom tábore pre kňazov v Mučeníkoch a v roku 1958 vo vykonštruovanom súdnom procese odsúdený na dlhoročný žalár. Keďže biskup Škrábik žiadneho iného kandidáta, ktorého by považoval za dostatočne pevného a odvážneho, nenašiel, k menovaniu pomocného biskupa do Banskej Bystrice nedošlo.¹⁰

⁶ K Strakovi pozri PETRANSKÝ, Ivan A. *Udalosti a osobnosti dejín katolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí*. Martin : Matica slovenská, 2020, s. 36, 74, 113, 180, 185, 190.

⁷ K pôsobeniu Andreja Škrábika v Banskobystrickej diecéze pozri všeobecne BRENDZA, Gabriel. *Biskupská služba banskobystrického biskupa Dr. Andreja Škrábika v rokoch 1941 – 1950*. Dizertačná práca. Bratislava : RKCMBF UK, 2001.

⁸ AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 95, fasc. 735, ff. 130r – 153r, 154rv; ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 220.

⁹ K Richterovmu menovaniu pozri ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 270.

¹⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 3, zástupca Svätej stolice v Prahe Ottavio de Liva sekretárovi pre mimoriadne cirkevné záležitosti Domenicovi Tardinimu, telegram, 29. 10. 1949; *Ibid.*, f. 160rv, Governo della diocesi di Neosolio, Appunto Bafile, 5. 1. 1950. Všeobecne k Sliáčanovi

Krátke pôsobenie kapitulného vikára Daniela Briedoňa

Dňa 8. januára 1950 po krátkej, ale vážnej chorobe biskup Škrábik zomrel. Hneď potom, ako sa smutná správa dostala do Vatikánu, si tam položili otázku, či majú do osirelej diecézy vymenovať apoštolského administrátora, alebo nechať sídelnú kapitolu, aby zvolila kapitulného vikára ako dočasného správcu diecézy. Pápež Pius XII. v rozhovore so sekretárom pre mimoriadne cirkevné záležitosti („ministrom zahraničia“) Domenicom Tardinim vyslovil pochybnosť, či sa za daných okolností možno spoľahnúť na voľbu, do ktorej isto zasiahne vláda. Proti menovaniu apoštolského administrátora zase hovoril nedostatok vhodných kandidátov v diecéze a tiež to, že v prípade jeho menovania bez súhlasu vlády sa dali predvídať vážne ťažkosti zo strany štátu. 10. januára 1950 napokon poslali z Vatikánu de Livovi do Prahy telegram, v ktorom ho žiadali o radu, návrh osôb na post apoštolského administrátora a v prípade voľby kapitulného vikára o mienku, či je vhodnou osobou, aby jej boli zverené právomoci sídelného biskupa.¹¹

Ottaviovi de Livovi bolo veľmi ťažko zaujať stanovisko. Mladý diplomat, ktorý musel po vykázaní svojho nadriadeného chargé d'affaires Gennara Verolina v júli 1949 neočakávane prevziať zodpovednosť za zastupiteľský úrad, bol na nunciatúre osamotený a izolovaný. Vláda neuznala jeho diplomatický status a odmietala s ním akýkoľvek styk, Štátna bezpečnosť dňom i nocou sledovala budovu nunciatúry, jej obyvateľa i každého, kto sa k nej odvážil priblížiť, sekretára a prekladateľa nunciatúry zatkla. S miestnou Cirkvou mohol de Liva komunikovať iba prostredníctvom tajných kuriérov a od Slovenska zostal do veľkej miery odrezaný.¹² Príznačné bolo, že väčšina správ zo Slovenska neprichádzala do Ríma cez pražskú internunciatúru, ale cez Viedeň, kam ich v diplomatickej pošte pašoval najmä zamestnanec rakúskeho generálneho konzulátu v Bratislave Karl Rajnoch.¹³ Pokiaľ de Liva dostal zo Slovenska nejakú správu, tak iba nepriamo, prostredníctvom kuriérov alebo provinciála českých jezuitov Františka Šilhana, a s niekoľkodňovým oneskorením, takže pri dynamickom vývoji situácie bola často neaktuálna skôr, než k nemu dorazila.¹⁴ Tak sa stalo, že na Tardiniho urgentný telegram odpovedal až o šesť dní. Písal, že po vypočutí mienky arcibiskupa Berana a (prostredníctvom kuriéra) trnavského apoštolského administrátora biskupa Ambróza Lazíka nepovažuje vymenovanie apoštolského administrátora za oportúnne, pretože by vyvolalo okamžitý konflikt so štátom. Zároveň informoval, že medzičasom katedrálna kapitulka zvolila za ka-

pozri SLIAČAN, Jozef. *Černovský trojlístok*. Černová : AlfaPrint, 2018, s. 42 – 59.

¹¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 160rv, Governo della diocesi di Neosolio, Appunto Bafile 9. 1. 1950 a záznam Tardiniho rukou o audiencii u pápeža Pia XII. 8. a 10. 1. 1950; *Ibid.*, f. 158, Tardini de Livovi, telegram, 10. 1. 1950.

¹² AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 94, fasc. 723, de Liva Tardinimu, 21. 9. 1949; HRABOVEC, Emília. *Stratégie Svätej stolice v konfrontácii s komunistickým režimom v Československu v kontexte studenej vojny (1948 – 1950)*. In *Historia Ecclesiastica*, 2023, roč. 14, č. 2, s. 184 – 185.

¹³ RAJNOCH, Karl. *Die Erfahrungen eines österreichischen Zeitzeugen in der ČSR in den Jahren 1945 bis 1957. (Der Polizei- und Justizterror in der stalinistischen und poststalinistischen Ära)*. Wien : [s. n.], 2000, s. 18 – 20, nepublikované memoáre, strojopisný výtlačok v archíve autorky. Väčšinu situačných správ, ktoré viedenská nunciatúra zasielala do Vatikánu a ktoré budú v ďalšom texte citované, písal a cez hranicu prenášal Karl Rajnoch.

¹⁴ HRABOVEC, *Stratégie Svätej stolice v konfrontácii s komunistickým režimom v Československu v kontexte studenej vojny (1948 – 1950)*, s. 185.

pitulného vikára Mons. Daniela Briedoňa, bývalého generálneho vikára biskupov Blahu i Škrábika, ktorý je síce „menej odvážny, ako zosnulý biskup“, ale dobre pozná diecézu a klérus mu dôveruje.¹⁵

Daniel Briedoň sa po voľbe dostal do zložitej situácie. V zmysle nových cirkevno-politických zákonov zo 14. októbra 1949 predpisoval štát pri každej cirkevnej nominácii akéhokoľvek stupňa predbežný súhlas štátu s voľbou / menovaním.¹⁶ Briedoň síce výsledky voľby štátnym úradom notifikoval, ale neurobil tak pred voľbou a nežiadal o štátny súhlas, pretože mu v tom bránilo kánonické právo: voľba kapitulného vikára bola tajná a jej výsledok vopred neznámy, post kapitulného vikára mal vnútrocirkevný charakter, kým záväzok Svätej stolice, umožňujúci štátu vyjadriť politické námietky, sa týkal iba diecéznych biskupov, navyše platnosť Modu vivendi z roku 1928, z ktorého tento záväzok vyplýval, už Svätá stolica považovala za viac než spornú. Štát Briedoňovu notifikáciu neprijal a hrozil, že v prípade nevyplnenia svojich požiadaviek bude považovať post za vakantný, obsadí ho vo vlastnej réžii a voči Briedoňovi uplatní trest, vyplývajúci z porušenia platných zákonov. Briedoň sa v tejto situácii obrátil pomocou kuriéra na nunciatúru so žiadosťou o radu, ako sa má zachovať. De Liva otázku telegrafoval do Ríma, nevediac, že Briedoň medzičasom na tlak štátnych orgánov opustil biskupský úrad.¹⁷

Vo Vatikáne sa po príchode de Livovho telegramu začali intenzívne radiť, čo robiť a zvolali poradu vysokých úradníkov, zodpovedných za záležitosti východnej Európy (Corrado Bafile, Pericle Felici, Luigi Poggi). Bafile, konceptný úradník zodpovedný pre Československo, pripravil analytický podklad, v ktorom konštatoval, že dovtedy iba Nemecká ríša cez vojnu žiadala predbežný súhlas s menovaním apoštolských administrátorov a kapitulných vikárov, Svätá stolica však o súhlas nežiadala a usilovala sa vyhnúť ich menovaniu. Teraz je situácia dramatickejšia, usudzoval Bafile, pretože požiadavka československého štátu sa opiera o platnú vnútroštátnu legislatívu, ktorá hrozí vážnymi sankciami vrátane svojvoľného dosadenia nového hodnostára a uväznenia zvoleného kapitulného vikára, a režim vníma prípad ako prvú skúšku uplatňovania nového zákonodarstva.¹⁸ Felici a Poggi radili, že kapitulný vikár, ktorý svoju voľbu už štátu oznámil, by mal upustiť od akýchkoľvek ďalších krokov alebo svoju voľbu nanajvýš opätovne notifikovať. Bafile sa naopak nazdával, že nebolo vhodné situáciu ďalej vyostrovať. „*Pokiaľ išlo o to postaviť sa proti novým zákonom, episkopát i klérus tak s podporou Svätej stolice zo všetkých síl robili. Dnes sú však zákony bolestnou realitou, ktorá môže trvať ktovie ako dlho a ktorú nemožno ignorovať*“. Keďže však voľba kapitulného vikára nebola opatrením Svätej stolice, ale diecézneho orgánu, „*možno sa aj neprotiviť tomu, aby kapitulný vikár alebo dekan kapituly, tamquam ex se a obnoviac protest, požiadala o štátny súhlas*“.¹⁹

¹⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 157, de Liva Tardinimu, telegram, 16. 1. 1950.

¹⁶ Par. 17 Zákona č. 218/1949 Zb.

¹⁷ Briedoň opustil biskupský úrad 20. 1. 1950, de Liva telegrafoval do Ríma v ten istý deň večer a telegram pricestoval do cieľa 21. 1. 1950 dopoludnia. ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 156r, de Liva Štátnemu sekretariátu, telegram, prišiel 21. 1. 1950.

¹⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 154r, Vicario capitolare di Neosolio, Appunto Bafile, 21. 1. 1950.

¹⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 154rv, Vicario capitolare di Neosolio, 21. 1. 1950.

Proti sebe teda stáli dve rôzne mienky: neústupčivý postoj, ktorý odmietal akékoľvek kompromisy s komunistickou mocou, a postoj, ktorý – v istom zmysle anticipujú neskoršiu vatikánsku východnú politiku – vychádzal z toho, že komunistický režim bol skutočnosťou, ktorá bude trvať dlho, a preto bolo potrebné nájsť spôsob, ako v rámci jeho štruktúr a predpisov umožniť Cirkvi prežitie. Na Štátnom sekretariáte si boli navyše vedomí skutočnosti, že výsledok merania síl v banskobystrickej kauze bude mať precedenčný charakter pre ostatné diecézy v Československu i v iných štátoch komunistického bloku. Aké zložené bolo ich rozhodovanie, dosvedčuje aj niekoľko zachovaných doškrtaných konceptov odpovede de Livovi s rôznou, sčasti diametrálne odlišnou textáciou, ako aj rukopisná poznámka Domenica Tardiniho na margu jedného z nich: „*Som si veľmi neistý. Zákon je nespravodlivý. Precedens by sa týkal všetkých štátov pod komunistickou vládou.*”²⁰ Trvalo napokon celých päť dní, kým de Livovi na jeho urgentnú otázku telegraficky odpovedali, že Mons. Briedoň, ktorý už štátnej autorite svoju voľbu oznámil, nemá podniknúť žiadne iné kroky. Zároveň však má pri každej vhodnej príležitosti „*zdôrazniť vážnosť a nespravodlivosť vládneho diktátu, po akom nesiahli ani nemecké národosocialistické úrady.*”²¹ Svätá stolica sa teda v tejto fáze rozhodla pre neústupčivý variant.

V zmysle tejto inštrukcie odkázal de Liva Briedoňovi, aby o štátny súhlas nežiadal.²² Zakrátko nato však od neho dostal list, v ktorom ho kapitulný vikár informoval, že mu Slovenský úrad pre veci cirkevné prostredníctvom vládneho zmocnenca ešte 20. januára 1950 zakázal výkon jurisdikcie i vstup na biskupský úrad.²³ Keď de Liva list preposlal do Ríma, reagoval Tardini telegrafickou inštrukciou, aby sa kapitulný vikár Briedoň postaral o vedenie diecézy „*spôsobom, aký okolnosti umožnia, prípadne delegujúc právomoci iným kňazom*”. Tušiac, aký scenár by zo strany štátnych úradov mohol nasledovať, pridal Tardini aj upozornenie, aby de Liva pripomenul kňazom, že nikto nesmie prijať cirkevný úrad, ktorý by mu prípadne ponúkli štátne orgány, a ak tak urobí, bude takéto menovanie neplatné.²⁴

Čo konkrétne robiť, zostávalo však v Apoštolskom paláci naďalej neisté. Opätovne zvažovali aj zavrhlí menovanie apoštolského administrátora, tentoraz z radov ordinárov okolitých diecéz, súc presvedčení, že by narazil na silný odpor štátu, ktorý by mu znemožnil pôsobenie. Rovnako zvažovali i zavrhlí alternatívu, že pápež udelí kapitulnému vikárovi biskupskú hodnosť, aby tak zvýšil jeho autoritu, pretože sa obávali, že Daniel Briedoň, ktorého ani biskup Blaha, ani biskup Škrábik nikdy neuvádzali medzi potenciálnymi kandidátmi na biskupstvo, nebude mať dosť sily a odvahy, aby čelil veľkým tlakom a nástrahám režimu a ako vysväteného biskupa by ho mohol režim ešte väčšmi zneužiť. Ani posledná ústupová línia, aby zvolený kapitulný vikár menoval generálneho vikára alebo navrhol kapitule voľbu administrátora, ktorý by *tamquam ex se*, teda z vlastnej iniciatívy, bez toho, aby kom-

²⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 155r, koncepty telegrafickej odpovede de Livovi, 21. 1. 1950 a Tardiniho rukopisná poznámka na margu.

²¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 152r, Tardini de Livovi, telegram, 26. 1. 1950.

²² AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 94, fasc. 723, ff. 310r-313r, de Liva Tardinimu, 2. 2. 1950.

²³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 149, Briedoň nunciatúre, 24. 1. 1950.

²⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 141, Tardini de Livovi, telegram, b.d.

promitoval pápežskú alebo diecéznu autoritu, požiadal o odíozny štátny súhlas, sa nakoniec nejavila ako schodná, pretože sa dalo predpokladať, že režim takýto manéver neprijme a súhlas neudelí.²⁵

Reakcia Svätej stolice na vymenovanie administrátora Jána Decheta

Kým vo Vatikáne pretrvávala neistota ohľadne ďalšieho konania, dostali udalosti na Slovensku rýchly spád. 3. februára 1950 bol kapitulný vikár Briedoň pozvaný do Bratislavy na stretnutie s vedúcim Slovenského úradu pre veci cirkevné Gustávom Husákom, z ktorého sa vrátil celkom otrasený. Členov kapituly vzápätí požiadal, aby o štátny súhlas s jeho voľbou požiadala kapitula, ktorá tak aj urobila, dostala však iba ostrú zamietavú odpoveď. Tlak na Briedoňa pokračoval 11. februára, keď ho v Banskej Bystrici navštívil prednosta I. odboru Slovenského úradu pre veci cirkevné Emil Göllner. Jeho výsledkom bolo, že Briedoň oznámil kapitule, že sa funkcie kapitulného vikára zrieka. Ešte v ten istý deň zasiahla štátna moc a Slovenský úrad pre veci cirkevné z vlastnej právomoci vymenoval administrátora diecézy v osobe Jána Decheta.²⁶ Komunistický režim tak jasne demonštroval úsilie využiť nové legalistické nástroje, aby rozleptal jednotu Cirkvi, vytvoril si v jej radoch skupinu kolaborujúcich „vlasteneckých kňazov“ a podmanil si Cirkev nielen vonkajšou perzekúciou, ale aj zvnútra.

Ottavio de Liva informoval Svätú stolicu o udalostiach v Banskej Bystrici v správe z 15. februára, ktorú odoslal prostredníctvom leteckého kuriéra švajčiarskeho veľvyslanectva v Prahe. Oznamoval v nej tiež, že banskobystrická kapitula, súc si vedomá neprávoplatnosti Dechetovej nominácie, prevzala *collegialiter* vládu nad diecézou, preniesla mimoriadne právomoci na obvodných dekanov a žiadala Svätú stolicu o ďalšie inštrukcie.²⁷ Na druhý deň poslal de Liva do Vatikánu šifrovaný telegram, v ktorom žiadal, aby Svätá stolica čo najskôr verejne vyhlásila Jána Decheta a jeho najbližších spolupracovníkov (kancelára a sekretára biskupského úradu) za exkomunikovaných v najťažšej forme *vitandi*.²⁸

Vzhľadom na závažnosť situácie sa Svätá stolica rozhodla reagovať okamžite. Verejné vystupovanie kňazov v prospech komunistického režimu pokladala od začiatku za jeden z najnebezpečnejších fenoménov, ktorý zneisťoval a dezorientoval veriacich, rozleptával Cirkev zvnútra a zavádzal verejnú mienku nielen v danej krajine, ale aj na Západe, vytvárajúc ilúziu, že spolupráca Cirkvi s komunistickým režimom bola možná alebo dokonca Cirkvi prospešná. Chargé d'affaires Svätej stolice v Československu Gennaro Verolino preto od jari 1948 dôrazne nabádal biskupov, aby proti takýmto kňazom zásadne zakročovali, a kritizoval tých, ktorí prejavovali prílišné opatrníctvo či ústretovosť, najmä pražského arcibiskupa Josefa Berana,

²⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 148rv, Vicario Capitolare di Neosolio, Appunto Bafile, 12. 2. 1950.

²⁶ VNUK, František. *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 - 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 111 - 114.

²⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 142rv, de Liva Tardinimu, 15. 2. 1950; *Ibid.*, ff. 21rv - 22r, Situazione della Diocesi di Neosolio, 7. 3. 1952.

²⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, de Liva Tardinimu, urgentný šifrovaný telegram, 16. 2. 1950.

horúceho českého patriota, ktorému spočiatku ťažko padlo povedať nie ministrom Alexejovi Čepičkovi, odvolávajúcemu sa na vlastenecký český záujem, a zasiahnúť proti prokomunistickému kňazovi a svojmu bývalému druhovi z koncentračného tábora Josefovi Plojharovi. V máji 1948 mu na Verolinov tlak nakoniec napísal list, v ktorom mu pohrozil, že keď nestiahne svoje meno zo zoznamu kandidátov do parlamentných volieb, nedovolí mu celebrowať sv. omše vo svojej arcidiecéze.²⁹ Verolino, ktorý si uvedomoval, že pre komunistický režim mal cirkevne cenzurovaný kňaz „menšiu politickú cenu“, pretože nebol vstave prítiahnuť katolíkov, však považoval arcibiskupovu reakciu za príliš slabú a v správe Tardinimu neskrýval sklamanie: „Žiaľ, nie je to suspendovanie zo slávenia sv. omše, ktoré urobí na Plojhara dojem. To, čo by ním mohlo trochu pohnúť (a viac než ním by pohló vládou), by bolo verejné vyhlásenie jeho cirkevného trestu, čo by bolo v každom prípade užitočné na obranu dobrého mena Cirkvi.“³⁰

Aj v Dechetovom prípade preto Štátny sekretariát považoval za potrebné konať okamžite a požiadal Kongzistoriálnu kongregáciu, aby čo najrýchlejšie publikovala Dechetovu exkomunikáciu v najťažšej forme *vitandus*, obmedziac sa však zatiaľ iba na osobu štátom dosadeného administrátora.³¹ Všetkým zástupcom Svätej stolice (nunciom, apoštolským delegátom) v relevantných západných štátoch bol zároveň telegraficky rozposlaný obežník, ktorý ich žiadal zabezpečiť, aby o nevidaných zásahoch komunistického režimu a „*novom dôkaze útlatku, ktorému je vystavená Katolícka cirkev*“, promptne a obsiahlo informovala miestna tlač.³² Na podnet Štátneho sekretariátu a v spolupráci s ním promptne informoval verejnosť o kauze Dechet aj jezuita Fiorello Cavalli, ktorý jej venoval rozsiahly priestor v článkoch v jezuitskej revue a oficiálnom orgáne Svätej stolice *La Civiltà Cattolica* a následne v samostatných publikáciách, ktoré z týchto článkov vznikali, prekladali sa do rôznych jazykov a prostredníctvom siete nuncií a apoštolských delegátov a katolíckych médií v jednotlivých západných štátoch sa šírili po celom svete.³³

²⁹ AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 87, fasc. 685, Verolino Tardinimu, 22. 5. 1948.

³⁰ AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 87, fasc. 685, Verolino Tardinimu, 22. 5. 1948. Por. HRABOVEC, Emilia. Sfide e dilemmi della diplomazia pontificia di fronte al regime comunista in Cecoslovacchia (1948 - 1949). In PIATTI, Pierantonio (ed.). *Libellus quasi speculum. Studi offerti a Bernard Ardua*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2022, s. 1329 - 1330.

³¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 135r, Diocesi di Neosolio, 17. 2. 1950. SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS. Decretum, 18 Februarii 1950. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1950, roč. 42, s. 195. Príčinou obmedzenia opatrenia na samotného Decheta bolo, že de Liva si v prvom telegramu zo 16. 2. 1950 poplietol niektoré mená a hoci chybu opravil, chýbala istota o ich správnosti, a tiež to, že ako aktívni kolaboranti komunistického režimu podliehali Dechetovi spolupracovníci bez-tak exkomunikácii v zmysle dekrétov Svätého Ofícia z 20. 6. 1949 a 1. 7. 1950.

³² ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 135r, Diocesi di Neosolio, 17. 2. 1950; *Ibid.*, f. 134, koncept telegramu zastupiteľstvám Svätej stolice v Paríži, Kronbergu (Nemecká spolková republika), Bruseli, Den Haagu, Madride, Londýne, Viedni, Berne, Washington, Buenos Aires a Riu de Janeiro, 17. 2. 1950. Pozri aj AAV, Nunz. Apostolica Madrid, busta 1029, fasc. 5, f. 348, telegrafický obežník Štátneho sekretariátu, ktorý nunciatura v Madride dostala 19. 2. 1950.

³³ CAVALLI, F.[iorello] SJ. Caratteristiche della lotta contro la Chiesa in Cecoslovacchia. In *La Civiltà Cattolica*, 1950, roč. 101, vol. II, s. 121 - 136; CAVALLI, F.[iorello] SJ. Sviluppo della tattica comunista contro la Chiesa cattolica in Cecoslovacchia. In *La Civiltà Cattolica*, 1951, roč. 102, vol. I, s. 481 - 494; CAVALLI, F.[iorello] SJ. Governo comunista e Chiesa cattolica in Cecoslovacchia. Roma: Edizioni La Civiltà Cattolica, 1950; CAVALLI, F.[iorello] SJ. Cecoslovacchia. Sguardo alla storia politica e religiosa

Mobilizácia západnej tlače a verejnej mienky a hľadanie politickej podpory pre Cirkev na strane relevantných západných vlád predstavovali v tom čase jeden z pilierov „protikomunistickej stratégie“ Svätej stolice. Pius XII. a jeho spolupracovníci vnímali s veľkými obavami, že v západnom svete sa otvorene či subtilne šíri la komunisticá propaganda, či už prostredníctvom silných komunistických strán v Taliansku a vo Francúzsku, alebo prostredníctvom akademického, intelektuálneho a kultúrneho sveta, postupne ticho penetrovaného marxistickými ideami, ktoré oslabovali katolícku vieru i morálnu rezistenciu západných katolíkov voči domácim aj importovaným komunistickým vplyvom a robili ich ľahostajnými voči utrpeniu spolubratov vo viere za železnou oponou. Veľké starosti spôsobovalo pápežovi tiež to, že západné vlády síce deklarovali antikomunistické postoje, v realite sa však kvôli ekonomickým či politickým záujmom často vzdávali obrany náboženských práv prenasledovaných katolíkov.³⁴

De Livu Štátny sekretariát telegraficky informoval o všetkých krokoch, ktoré v kauze Banská Bystrica diplomaticky podnikol, a poveril ho, aby Mons. Briedoňovi, ktorého Svätá stolica naďalej považovala za legitímnu cirkevnú autoritu, opätovne odovzdal inštrukciu, podľa ktorej sa mal „postarať o správu diecézy takým spôsobom, aký okolnosti dovoľia, prípadne delegujúc právomoci iným kňazom a predvídajúc tiež okolnosť, že môže byť [vo výkone funkcií] hatený“.³⁵

Nezávisle od Svätej stolice, ale v jej intenciách reagovali aj slovenskí a českí biskupi, ktorí v liste kňazom zo 17. februára 1950 vyhlásili, že Dechetovo menovanie bolo z cirkevného hľadiska neplatné, štátom dosadený administrátor nemal žiadnu jurisdikciu a ako uzurpátor cirkevného úradu podliehal exkomunikácii osobitne rezervovanej Svätej stolici.³⁶

V tejto situácii videla Svätá stolica najurgentnejšiu úlohu v tom, ako zabezpečiť riadnu správu ťažko skúšanej Banskobystrickej diecézy. Potvrdila preto mimoriadne právomoci delegované obvodným dekanom a zároveň vymenovala tajného apoštolského administrátora diecézy *ad nutum Sanctae Sedis* v osobe ordinára susedného Nitrianskeho biskupstva, biskupa Eduarda Nécsey. Na Štátnom sekretariáte si v tejto súvislosti už po tretíkrát položili otázku, či by nebolo vhodné vyme-

d'un popolo schiavo del comunismo. Roma: Edizioni La Civiltà Cattolica, 1950. ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 285.

³⁴ AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 88, fasc. 688, chargé d'affaires internunciatury v Prahe Verolino Tardinimu, 3. a 17. 5. 1949 (o rozhovoroch s vyslancami Francúzska a Veľkej Británie v Prahe); Ibid., Nunz. Apostolica Madrid, busta 1029, fasc. 3, f. 278, Tardini nunciovi v Madride Cicognanimu, 24. 4. 1950. HRABOVEC, Emilia. Challenges and Dilemmas of the Papal Diplomacy in Front of the Bolshevization of Czechoslovakia (1945 - 50). In UNGER ALVI, Simon - VALBOUSQUET, Nina (eds.). *War and Genocide, Reconstruction and Change. The Global Pontificate of Pius XII, 1939 - 1958*. New York; Oxford : Berghahn, 2024, s. 244; HRABOVEC, Emilia. Slovak Catholic Anticommunism in Exile and Pius XII (1945 - 1958). In ARCHAMBAULT, Fabien - PETTINAROLI, Laura - ROULIN, Stéphanie (eds.). *Catholicisme et Anticommunisme: l'apogée du pontificate de Pie XII*. Roma : EFR, 2025 (pripravuje sa); CHENAUX, Philippe. *Un'Europa vaticana? Dal piano Marshall ai Trattati di Roma*. Roma : Studium, 2017, s. 43 - 45.

³⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 134r, koncept šifrovaného telegramu Tardiniho de Livovi, 17. 2. 1950.

³⁶ LETZ, Róbert (ed.). *V hodine veľkej skúšky*. Trnava : SSV, 2007, s. 677 - 680. Taliansky preklad listu in ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, ff. 131r-132r.

novať spomedzi diecézneho kléru vakantnej diecézy apoštolského administrátora, prípadne vo funkcii Nécseyovho pomocného biskupa, ktorý by sídlil v Banskobystrickej diecéze, myšlienku však napokon definitívne zavrholi, súc presvedčení, že nový biskup by bol konfrontovaný s ťažko prekonateľnými ťažkosťami a vystavený nebezpečenstvu prenasledovania a uväznenia.³⁷

Na jar 1950 sa komunistický režim v Československu pripravoval na najtvrdšie zásahy proti Cirkvi, akými boli likvidácie kláštorov, kňazských seminárov a Grécko-katolíckej cirkvi na Slovensku, a nechcel, aby mal pri tom nepríjemného vatikánskeho svedka, ktorý by Cirkev povzbudzoval k odporu a informoval západný svet. V polovici marca 1950, bezprostredne po odvolaní ministra zahraničia Vlada Clementisa, bol preto posledný zástupca Svätej stolice v Prahe Ottavio de Liva vykázaný z Československa.³⁸

V predvečer najsilnejších útokov proti Katolíckej cirkvi tak Svätá stolica stratila posledný priamy kontakt s Cirkvou v Československu. Počas nasledujúcich krvavoložených päťdesiatych rokov sa do Apoštolského paláca dostávali iba útržky správ o jej situácii, spravidla sprostredkované západnými, najmä talianskymi, rakúskymi a francúzskymi diplomatmi alebo slovenským a českým exilom. Najagilnejším informátorom o situácii Katolíckej cirkvi na Slovensku bol pracovník rakúskeho generálneho konzulátu v Bratislave Karl Rajnoch, ktorý vyrástol na Slovensku a dobre poznal nielen slovenský jazyk, ale aj krajinu a ľudí – jedným z jeho blízkych priateľov bol aj biskup Michal Buzalka, svätiaci biskup Trnavskej apoštolskej administratúry sídliaci v Bratislave. V decembri 1950 bol však Rajnoch na ulici v Bratislave zatknutý a odsúdený na dlhoročný žalár.³⁹ Počas nasledujúcich mesiacov pod tlakom komunistického režimu zatvorili svoje brány všetky západné konzulárne zastupiteľstvá v Bratislave s jedinou výnimkou rakúskeho generálneho konzulátu. Tento tlak mal ideologickú motiváciu, ktorá v atmosfére vrcholiacej studenej vojny odmietala kontakty so západným zahraničím, ale aj štátnopolitickú, ktorej cieľom bolo zlikvidovať posledné zvyšky autonómneho postavenia Slovenska a jeho kontaktov so zahraničím. Príznačné bolo, že jedným zo zásadných dôvodov, prečo musel chargé d'affaires Svätej stolice v Prahe Gennaro Verolino v júli 1949 na žiadosť Prahy opustiť Československo, bola skutočnosť, že koncom júna 1949 navštívil Slovensko.⁴⁰ Pre diplomatov sídliacich v Prahe nebolo v týchto rokoch jednoduché dostať sa na Slovensko alebo získať odtiaľ správy, takže sa Slovensko ocitlo prakticky v izolácii, uzavreté pred svetom dvojitou železnou oponou sovietskeho bloku

³⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 57r. Governo della Diocesi di Neosolio, 30. 3. 1950.

³⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pontificato Pio XII, Cecoslovacchia, pos. 276, de Liva Tardinimu, 14. 3. 1950; Ibid., nóta Ministerstva zahraničných vecí Apoštolskej internunciatúry, 16. 3. 1950; HRABOVEC, *Stratégia Svätej stolice v konfrontácii s komunistickým režimom v Československu v kontexte studenej vojny (1948 – 1950)*, s. 190 – 191.

³⁹ Rozhovor autorky s Univ. Doz. Dr. Karlom Rajnochom v jeho byte vo Viedni 17. 2. 2006. Pozri tiež jeho spomienky RAJNOCH, *Die Erfahrungen eines österreichischen Zeitzeugen in der ČSR in den Jahren 1945 bis 1957*, s. 80 – 84; HRABOVEC, Emília. Tajná anketa o slovenskej štátnosti. In *Historický zborník*, 2016, roč. 26, č. 2, s. 85 – 91.

⁴⁰ HRABOVEC, *Sfide e dilemmi della diplomazia pontificia di fronte al regime comunista in Cecoslovacchia (1948 – 1949)*, s. 1351 – 1356.

a Československa.⁴¹ Keď sa v priebehu nasledujúcich mesiacov stále viac sťažovali aj možnosti úteku cez prísne strážené hranice a do cudziny prichádzali z cirkevných radov vo veľkej väčšine iba celkom mladí ľudia – rehoľníci, bohoslovci, ktorí nevedeli poskytnúť zásadnejšie správy, ocitla sa Svätá stolica vo vážnej informačnej núdzi. Čriepky správ, ktoré k nej prichádzali, si navyše často protirečili, čo však nebolo iba dôsledkom nepriechodnej hranice, ale aj samotnej rozporuplnej situácie.

Protirečivé boli aj správy o tom, aký má administrátor Ján Dechet vzťah k banskobystrickému kléru. Správy, ktoré posielala viedenská nunciatúra, tvrdili, že je úplne izolovaný, diecézny klérus i veriaci sa od neho dištancujú, takže aj na jeho verejnej inauguračnej sv. omši 19. marca 1950 sa zúčastnili iba komunistickí funkcionári a „komunizujúci kňazi“ („*sacerdoti comunisteggianti*“), pozvášaní z celého Československa, rovnako ako rozličné podporné deputácie, ktoré ho navštevujú, tvoria z veľkej väčšine nekatolíci, resp. ateisti. Zároveň sa však v správach písalo, že vnútorne nepokojný a rozorvaný Dechet, ktorý podľa vlastného svedectva post administrátora prijal iba zo strachu pred uväznením, našiel nejaký *modus vivendi* s niektorými kľúčovými predstaviteľmi banskobystrického duchovenstva, sám sa zväčša obmedzoval na vonkajšiu hru (ktorej súčasťou však boli aj tvrdé verbálne útoky na episkopát a Svätú stolicu), reálny výkon jurisdikcie ale prenechal dvom členom sídelnej kapituly, resp. obvodným dekanom.⁴²

Postupom času sa Vatikánu potvrdzoval tento druhý obraz: Navonok riadil diecézu komunistickým režimom dosadený administrátor Dechet, v skutočnosti však predovšetkým vystupoval na prorežimných podujatiach, neváhajúc pri tom aj tvrdo napádať Svätú stolicu a episkopát, a vybavoval hospodársko-administratívne záležitosti diecézy, teda záležitosti *in temporalibus*, kým minimálne časť jurisdikcie a rozhodnutí *in spiritualibus* na základe osobitných právomocí vykonával Svätou stolicou poverený tajný administrátor *ad nutum* biskup Nécsey prostredníctvom obvodných dekanov, resp. niektorých ďalších poverených kňazov. Corrado Bafile v analýze z januára 1951, ktorú čítal aj pápež, zhrnul situáciu nasledovne: „*Správa diecézy pokračovala uprostred veľkých ťažkostí. Zdá sa, že apoštolskému administrátorovi Nécseyovi sa podarilo uchovať svoje poverenie v tajnosti a spravovať diecézu pomocou delegátov. Zdá sa tiež, že Dechet, ktorého vláda podporovala ako symbol revolty proti Rímu a ktorý sa vo svojich prejavoch ukázal ako rebel, uplatňoval pri správe diecézy istú voľnosť a obmedzil sa – ako referoval známy saleziánsky informátor – na hospodársku správu, ponechajúc faktickú duchovnú vládu nad diecézou kapitule alebo Mons. Briedoňovi*“.⁴³

⁴¹ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Archiv der Republik (ďalej ÖStA, AdR), AA, II-pol 1950, Karton 130, 1/Pol/50, Nedwed Gruberovi, 31.1.1950; Ibid., 16/Pol/50, Nedwed Gruberovi, 7.4.1950; Ibid., 19/Pol/50, Nedwed Gruberovi, 4.5.1950; Ibid., 185, 6/Pol/51, Jilek Gruberovi, 6.8.1951; Ibid., 23/Pol/51, Jilek Gruberovi, 24.8.1951. Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale della Repubblica Italiana, Roma (ASMAECI), Affari Politici 1951-1957, busta 1138, vyslanec v Prahe Vanni d'Archirafi ministerstvu zahraničných vecí v Ríme, 1. 6. 1951, 16. 6. 1951 a 2. 7. 1951.

⁴² ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 56, Diocesi di Neosolio. Appunto Bafile, 15. 4. 1950; Ibid., pos. 269I, apoštolská nunciatúra vo Viedni Štátnemu sekretariátu, 24. 3. 1950, správy zo 6. 3. 1950 v prílohe.

⁴³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 41-42, Governo della Diocesi di Neosolio. Appunto Bafile, 12. 1. 1951. Nie je jasné, kto bol spomenutým saleziánskym informátorom.

Hoci režimu sa napriek dlhým rukám štátnobezpečnostnej a politickej hydry tajného administrátora Nécseya nepodarilo odhaliť, mocenské orgány tušili, že existovali nejaké paralelné cirkevné štruktúry, ktoré sa vymykali ich kontrole a ktoré sa preto zo všetkých síl usilovali zlikvidovať. Ťažká ruka režimu dopadla najprv na štyroch z piatich členov sídelnej kapituly (veľprepošť Karol Hölszky a kanonici Augustín Dokupil, Jur Koza Matejov a Alexander Vajcík), ktorí boli uväznení, internovaní v Mučeníkoch a prinútení k rezignácii. Vzápätí prišli na rad ďalší exponovaní kňazi, predovšetkým statočný bývalý riaditeľ Biskupského úradu Ján Tóth, farár v Podbrezovej a neskôr v Budči pri Zvolene, ktorého tvrdé prenasledovanie skončilo tragickou smrťou.⁴⁴

Voľba Jána Decheta za kapitulného vikára a Svätá stolica

Od apríla 1950 ustúpila kauza Dechet vo Vatikáne trochu do úzadia, pretože hlavnú pozornosť absorbovali nové tvrdé zásahy režimu proti reholiam, Gréckokatolíckej cirkvi, diecéznym seminárom a teologickej fakulte i proti biskupom. Banská Bystrica sa dostala do centra pozornosti opäť v januári 1951, keď režim znovu priamo zasiahol do jej vedenia a primäl jediného zostavšieho kanonika sídelnej kapituly, ustráchaného a povoľného Daniela Briedoňa, aby verejne odvolal všetky tajné fakulty a po udelení predbežného štátneho súhlasu vymenoval päťčlenný zbor konzultorov s právomocami sídelnej kapituly. Tento zbor, zložený z prorežimných kňazov, následne požiadal o štátny súhlas s voľbou Jána Decheta za kapitulného vikára Banskobystrickej diecézy a po jeho udelení voľbu uskutočnil. Novozvolený kapitulný vikár napokon zložil sľub vernosti ľudovodemokratickému štátu.⁴⁵

Vo Vatikáne sa o udalostiach dozvedeli predovšetkým vďaka informáciám viedenskej nunciatúry a francúzskeho veľvyslanectva pri Svätej stolici, ktoré Svätej stolici sprostredkúvalo správy, zasielané do Paríža francúzskym vyslanectvom v Prahe. Veľvyslanec Wladimir d'Ormesson poskytol Štátnemu sekretariátu aj francúzsky preklad homílie, ktorú Dechet predniesol na slávnostnej inštalácii 9. januára 1951, jeden deň pred tým, ako v Bratislave začal smutne známy proces proti trom slovenským biskupom, a ktorá bola podobne ako predchádzajúce verejné prejavy plná tvrdých útokov proti Svätej stolici a biskupom a s odvolaním na uhorské a československé štátocirkevné zákonodarstvo podporovala červený regalizmus

⁴⁴ Ján Tóth bol vystavený neustálemu vyšetrovaniu a šikanovaniu zo strany ŠtB, až kým ho 3. 4. 1954 na fare v Budči nenašli mŕtveho. Podľa oficiálnej verzie spáchal samovraždu obesením, na mŕtvole však neboli nijaké patologické zmeny, charakteristické pre tento typ smrti, preto tejto verzii nikto z kňazov ani farníkov neveril. V roku 1993 došlo k opätovnému vyšetreniu prípadu, ktoré podľa vyhlásenia generálneho prokurátora Slovenskej republiky zo dňa 21. 5. 1993 potvrdilo, že v skutočnosti bol Ján Tóth obeťou trestného činu, avšak pre premlčanie už nebolo možné začať trestné stíhanie. Aspoň v cirkevnej a občianskej matrike však zmenili príčinu smrti zo samovraždy na vraždu. BRENDZA, Gabriel - BALÁŽ, Zoltán - LACKO, Richard. *Blahoslavení prenasledovaní pre spravodlivosť. Kňazi Banskobystrickej diecézy perzekvovaní totalitným režimom*. Banská Bystrica - Badín : Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2006, s. 44 - 45.

⁴⁵ VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokch 1949 - 1951*, s. 120 - 123. Talianský preklad Dechetovho prorežimného príhovoru pri skladaní sľubu sa nachádza in ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, ff. 35 - 38, Discorso del sacerdote Giovanni Dechet in occasione del giuramento di fedeltà del nuovo collegio dei consultori diocesani della diocesi di Banská Bystrica.

komunistického štátu.⁴⁶ Podľa hlásení bratislavského rozhlasu Štátny sekretariát o udalostiach informoval aj vedúci slovenského vysielania Vatikánskeho rozhlasu jezuita P. Štefan Smržík, ktorý dodal, že Dechet bol tiež zvolený za člena direktória Spolku svätého Vojtecha. Smržík sa pýtal, či za daných okolností možno starobylý spolok ešte považovať za pravoverný a žiadal Štátny sekretariát o inštrukcie, ako má rozhlas na situáciu reagovať.⁴⁷

Vo Vatikáne nad odpoveďou dlhšie rozmýšľali, pretože nešlo iba o bežný žurnalistický komentár, ale o oficiálne vyjadrenie Svätej stolice k závažným udalostiam, ktoré malo byť za absencie iných možností takýmto spôsobom oficiálne tlmočené Cirkvi na Slovensku. Vatikánsky rozhlas (slovenské vysielania i latinské vysielania pre kňazov) bol v tomto čase najčastejšie využívaným komunikačným kanálom Svätej stolice smerom na Slovensko, jeho nevýhodou však bolo, že bol komunikáciou jednostrannou a v Československu navyše často technicky rušenou. V odpovedi Štátneho sekretariátu pátrovi Smržíkovi sa konštatovalo, že štátom zrežirovanú „voľbu“ kapitulného vikára treba považovať za nulitnú, a to hneď z dvoch príčin: ponajprv preto, lebo v diecéze pôsobil síce tajne, ale riadne menovaný apoštolský administrátor, a potom preto, lebo aj bez jeho existencie bola v rozpore s ustanoveniami kánonu 2265 Kódexu kánonického práva z roku 1917. Štátny sekretariát, vedomý si ťažkej pozície Cirkvi na Slovensku, však nechcel situáciu ďalej vyhrcovať, ani riskovať Nécseyovo prezradenie, a preto so súhlasom pápeža slovenského jezuitu inštruoval, aby rozhlasové vysielanie „*uviedlo veci na pravú mieru, ale bez toho, aby menovalo apoštolského administrátora, a urobilo to takým spôsobom, aby nevylúčilo možnosť urovnania situácie, ktorá vznikla voľbou Decheta za kapitulného vikára*“. Slovenské vysielanie Vatikánskeho rozhlasu malo preto vyhlásiť, že: 1. Decheta treba naďalej považovať za exkomunikovaného *vitandus*, keďže Svätá stolica nemá správu o tom, že by ho bola kompetentná cirkevná autorita oslobodila spod exkomunikácie uvalenej Konzistoriálnou kongregáciou dekrétom z 18. februára 1950; 2. jeho voľba bola v zmysle Can. 2265 CIC nulitná; 3. prvou podmienkou na to, aby mohol prijať cirkevné úrady, benefíciá alebo hodnosti bolo, že od Svätej stolice získa sňatie exkomunikácie. K Spolku svätého Vojtecha sa inštrukcia nevyjadri-la, pretože nechcela zásadné stanovisko k situácii Banskobystrickej diecézy miešať s menej podstatnými otázkami, ku ktorým navyše nemala presnejšie informácie.⁴⁸

Stanovisko Svätej stolice bolo teda jasné a jednoznačné. Jasné bolo však tiež, že sa usilovalo nechať pootvorené dvierka pre hľadanie východiska. Tento postoj bol charakteristický pre Štátny sekretariát, ktorý mal na rozdiel od jednoznačne priamočiarych stanovísk Svätého Ofícia zväčša tendenciu ponechávať istý priestor cirkevnej diplomacii. Vyplýval však aj zo skutočnosti, že Svätej stolici chýbali spoľahlivé informácie o pravom stave vecí. Hoci zinscenovanú voľbu vnímali vo Vatikáne ako nový násilný mocenský zásah režimu do vnútrocirkevných vecí s cieľom

⁴⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 52-53, Allocution du nouveau vicaire capitulaire de Banska Bystrica Jean Dechet.

⁴⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 42, Smržík Štátnemu sekretariátu, 11. 1. 1951.

⁴⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 41 - 42, Governo della Diocesi di Neosolio. Appunto Bafile, 12. 1. 1951. Pápež Pius XII. videl a schválil inštrukciu 16. 1. 1951. Pozri aj ibid., f. 33, koncept inštrukcie pre rozhlasové vysielanie, ktorý Štátny sekretariát odovzdal P. Smržíkovi.

cirkevne normalizovať Dechetovu pozíciu, čo bolo nepochybne zámerom režimu, zároveň tušili, že pod povrchom udalostí sa mohli skrývať aj rozhodnutia legítimnej cirkevnej autority, aj keď nevedeli, aké. V tom čase ešte nepoznali osud kanonikov, nevedeli, či tajný apoštolský administrátor Nécsey neudelil konzultorom kánonickú misiu a či Dechet nezískal *in foro interno* absolúciu z exkomunikácie, po ktorej mu aj biskup Nécsey mohol udeliť jurisdikciu ako svojmu generálnemu vikárovi dovoľiac, aby navonok voči vláde figuroval ako kapitulný vikár.⁴⁹

O tom, aká bolestná neistota vládla vo Vatikáne, svedčili aj slová sekretára pre mimoriadne cirkevné záležitosti Domenica Tardiniho, ktoré na margo režimom zinscenovaných volieb kapitulných vikárov v Banskej Bystrici a na Spiši, kde bol v novembri 1950 na nátlak režimu za kapitulného vikára zvolený Ondrej Scheffer, povedal francúzskemu veľvyslancovi d'Ormessonovi: „*Majú prichuť schizmy a mali by sme siahnuť po exkomunikáciách. Ale komu ich adresovať, keď nevieme, čo sa stalo a aké sú reálne podmienky, v ktorých sa nachádzajú kňazi, ktorých by opatrenie postihlo?*“⁵⁰

Stanovisko Svätého Ofícia a ďalších rímskych kongregácií

V tomto stave neistoty sa Svätá stolica usilovala aspoň „*pripomínať princípy*“, dúfajúc, že „*zainteresovaným objasnia, aký postoj majú zaujať.*“⁵¹ Kauza Dechet sa tak stala jedným z najvážnejších faktorov, ktorý spustil celú sériu rôznych dekrétov a vyjadrení rímskych kongregácií. Prvým bolo vyhlásenie Koncilovej kongregácie z 29. júna 1950, motivované práve kauzou Dechet, ktoré pripomenulo všetkým potenciálne zainteresovaným kánonickú sankciu exkomunikácie *latae sententiae* voči tým, ktorí by bez vedomia a súhlasu príslušnej cirkevnej autority prijali cirkevný úrad a benefícium.⁵² Dňa 17. marca 1951 nasledovalo vyhlásenie Konzistoriálnej kongregácie, ktoré bolo v prvom rade inšpirované internáciou pražského arcibiskupa Josefa Berana, vzťahovalo sa však aj na iné prípady inštrumentalizácie kanonikov sídelných kapitúl či diecéznych konzultorov. Pripomínali sa v ňom platné kánonické sankcie exkomunikácie voči tým, ktorí porušovali cirkevné ustanovenia a uzurpovali si práva biskupov, resp. ujímali sa cirkevných úradov, benefícií a hodností bez kánonického ustanovenia.⁵³

V súvislosti s kauzou Dechet a aplikáciou vyhlásení Koncilovej i Konzistoriálnej kongregácie sa však otváral aj zložitý praktický problém kňazov, ktorí sa bez vlastnej viny ocitli v nezávideniahodnej situácii dvojitej podriadenosti, ktorá bola o to bolestnejšia, že štátom dosadená vrchnosť spravidla okamžite iniciovala personálne zmeny, aby aj takýmto spôsobom demonštrovala svoju moc nad klérom. Kňazi

⁴⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 32rv, Governo della Diocesi di Neosolio e situazione del clero nelle varie diocesi di Cecoslovacchia, 6. 2. 1951.

⁵⁰ RICCARDI, Andrea. *Il Vaticano e Mosca 1940 - 1990*. Bari : Laterza, 1992, s. 107, cituje telegram veľvyslancu d'Ormessona ministerstvu zahraničia v Paríži zo 16. 3. 1951.

⁵¹ Ibid.

⁵² SACRA CONGREGATIO CONCILII. De ecclesiasticis officiis et beneficiis canonice instituendis seu providendis, 29 Iunii 1950. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1950, roč. 42, s. 601.

⁵³ SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS. Declaratio, 17 Martii 1951. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, roč. 43, s. 173 - 174.

Banskobystrickej diecézy pred Cirkvou podliehali apoštolskému administrátorovi, ktorý musel zostať v utajení, pred štátom však kňazovi, ktorý bol exkomunikovaný najťažšou formou *vitandus*. Keď títo kňazi nechceli riskovať vlastné uväznenie alebo odňatie štátneho súhlasu a ponechať veriacich bez duchovnej asistencie, museli poslúchnuť štátom dosadenú cirkevnú vrchnosť a vykonávať pastoračnú činnosť inde, než kde boli ustanovení právoplatnou cirkevnou vrchnosťou. Vzhľadom na nedobrovoľnosť prijatia úradu ich síce nepostihoval trest exkomunikácie, museli však zápasíť s vnútornou neistotou a často aj s nepriateľstvom miestneho obyvateľstva, ktoré odmietalo kňazov dosadených z vôle neprávoplatnej cirkevnej vrchnosti. Dňa 9. februára 1951 preto pápež na návrh Štátneho sekretariátu rozhodol, že keďže neexistovala možnosť, ako režimu zabrániť, aby svojvoľne neprekladal kňazov, bolo potrebné aspoň zachrániť v očiach veriacich dobré meno a autoritu tých príslušníkov duchovného stavu, ktorí sa stali nedobrovoľnými obeťami takéhoto zneužívania moci.⁵⁴ Slovenské vysielanie Vatikánskeho rozhlasu bolo v tomto zmysle inštruované, aby odvysielalo nasledovné vyhlásenie:

Poznáme ťažkosti, v ktorých sa nachádzajú kňazi i laici v ťažko skúšanej Banskobystrickej diecéze. Vieme tiež, že mnohí dobrí a horliví kňazi boli proti svojej vôli a napriek svojim protestom poslaní do pastoračie na iné miesta, než kam ich pôvodne určila cirkevná autorita.

Títo kňazi, ako aj všetci ich spolubratia v iných diecézach, ktorí sa nachádzajú v tejto situácii, nech ani v tejto trápnej situácii nestrácajú nádej, ale robia všetko, čo vedia, aby slúžili Pánovi a zostali verní Jeho Cirkvi. Zásady morálnej teológie a ustanovenia kánonického práva im poskytnú normy, aby vedeli vyriešiť mnohé ťažkosti; modlitba a duch obety im budú zárukou nebeského svetla a Božej pomoci.⁵⁵

V podobnej situácii ako banskobystrickí kňazi sa v priebehu rokov 1950 – 1951 ocitli kňazi väčšiny slovenských diecéz, ktorých biskupi boli uväznení, internovaní alebo inak hatení vo výkone svojho poslania. Popri Banskej Bystrici bola najväčšmi postihnutá Spišská diecéza, ktorej legitímny sídelný biskup Ján Vojtaššák bol vo väzení a do ktorej režim v novembri 1950 dosadil kapitulného vikára Ondreja Scheffera.⁵⁶ Aj na Spiši, podobne ako v Banskej Bystrici, síce existovala legitímna cirkevná autorita – bol ňou tajný generálny vikár vymenovaný biskupom Vojtaššákom Štefan Náhalka, z dôvodov utajenia ju však kňazi nie vždy poznali alebo s ňou nie vždy dokázali nadviazať kontakt a odkázaní sami na seba nevedeli, aký postoj zaujať k príkazom vnútených kapitulných vikárov, či ich odmietnuť úplne, alebo uznať ich autoritu v niektorých administratívnych a jurisdikčných veciach, ale odmietnuť *in spiritualibus*.⁵⁷

⁵⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 32rv, Governo della Diocesi di Neosolio e situazione del clero nelle varie diocesi di Cecoslovacchia, 6. 2. 1951. Na margu Bafileho dokumentu je záznam „9/VSP“, teda 9. 2. videl (a schválil) pápež.

⁵⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 33, koncept inštrukcie pre rozhlasové vysielanie, ktorý Štátny sekretariát odovzdal P. Smržíkovi. Slovenské vysielanie Vatikánskeho rozhlasu správu odvysielalo 10. 2. 1951.

⁵⁶ JURČAGA, Peter. *Sede impedita e valida elezione del vicario capitolare: il caso della diocesi di Spiš durante il comunismo*. Venezia : Marcianum Press, Tesi - Diritto Canonico, 2016.

⁵⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 266, f. 91, Dubia dei sacerdoti.

Štátny sekretariát sa preto 12. júla 1951 obrátil na Sväté Ofícium so žiadosťou, aby k problému zaujalo stanovisko a postihnutým kňazom dalo potrebné inštrukcie a mimoriadne fakulty, ktoré by sa im oznámili prostredníctvom Vatikánskeho rozhlasu.⁵⁸ Po dlhšej diskusii schválili kardináli – členovia Svätého Ofícia na zasadnutí 8. augusta 1951 dekrét, ktorým sa katolíckemu kléru v Československu udeľovali viaceré mimoriadne fakulty. V biskupstvách, v ktorých neexistovala možnosť spojiť sa s riadne ustanovenou cirkevnou autoritou, sa všetkým kňazom, ktorí ešte od svojej legitímnej authority dostali právomoc sponedať a vykonávať práva farára a ktorí neupadli do žiadneho cirkevného trestu, smeli vykonávať funkciu farára na ktoromkoľvek mieste celej diecézy, pokiaľ si to vyžadovalo dobro duší a tam, kde pôsobili, nebol legitímne ustanovený farár. Smeli vysluhovať sviatosti, sobášiť, udeľovať manželské dišpenzy a využívať všetky tie mimoriadne fakulty, týkajúce sa slávenia sv. omše a eucharistického pôstu, ktoré boli v predchádzajúcich rokoch udelené biskupom. Všetky tieto fakulty platili aj pre prípad, že by boli dotčení kňazi deportovaní za hranice diecézy alebo štátu, a vzťahovali sa na klérus západného aj východného obradu a na službu pre veriacych oboch rítov.⁵⁹ Dňa 9. augusta 1951 potvrdil tieto ustanovenia aj pápež, žiadal však, aby v snahe zabrániť zneužitiu boli koncesie formulované skôr reštriktívne.⁶⁰

K situácii v Banskobystrickej diecéze sa napokon nepriamo vyjadrilo aj ďalšie dikastérium – Posvätná Apoštolská penitenciária ako najvyšší tribunál pre vnútorné fórum. Rok 1950 bol z rozhodnutia Pia XII. jubilejným svätým rokom, v rámci ktorého mohli katolíci za splnenia určitých podmienok získať plnomocné odpustky. Katolíci spoza železnej opony, ktorým nebolo možné vycestovať do Ríma, smeli návštevu rímskych bazilik kompenzovať návštevou určených chrámov vo svojej diecéze. V Banskej Bystrici však nemal kto určiť, ktoré chrámy to boli, pretože „*skutočný ordinár, teda Mons. Nécsey, sa nemôže prezradiť, pseudoordinár, nútený vládou, teda Dechet, k tomu nemá právomoc.*“ Chrámy preto určila Apoštolská penitenciária a inštrukcie pre kňazov a veriacych sa vysielali prostredníctvom Vatikánskeho rozhlasu.⁶¹

V marci 1951 prišla do Vatikánu Jóbova zvesť o tom, že štyria katolícki biskupi v Československu, medzi nimi dvaja slovenskí (trnavský apoštolský administrátor Ambróz Lazík a košický apoštolský administrátor Jozef Čársky), zložili sľub vernosti komunistickému štátu. Túto skutočnosť prijali vo Vatikáne s veľkými rozpakmi a obavou, že bude predohrou udalostí, ktoré povedú k vzniku od Ríma odpútanej prorežimnej cirkvi – tentoraz nie prostredníctvom masovej mobilizácie, ako sa o to neúspešne pokúsila prokomunistická „Katolícka akcia“ v roku 1949, ale tak, že komunistický režim v Československu alebo v inom štáte za železnou oponou prinúti slabších a povoľnejších prelátov – napríklad tých, ktorí boli ochotní zložiť prísahu

⁵⁸ Archivio del Dicastero per la Dottrina della Fede (ďalej ADDF), R.V. 1951, n. 23, Prot. 00342/1951, Tardini Pizzardovi, 12. 7. 1951.

⁵⁹ ADDE, R.V. 1951, n. 23, Prot. 00342/1951, Feria IV, die 8-VIII-1951; Ibid., Facoltà straordinarie che si concedono al clero della Cecoslovacchia, 14. 8. 1951. Ustanovenie dekrétu, že osobitné právomoci platia aj pre prípad, že sa dotčení kňazi ocitnú mimo hraníc štátu, odrážala vtedajšie vatikánske obavy, že by komunistické režimy mohli deportovať kňazov do gulagov v Sovietskom zväze.

⁶⁰ ADDE, R.V. 1951, n. 23, Prot. 00342/1951, Feria V, 9. 8. 1951.

⁶¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Santa Sede, pos. 23, Condizioni per l'acquisto del giubileo, 6. 2. 1951.

vernosti, aby bez vedomia Svätej stolice vysvätili biskupov, ktorí sa postavia do služieb režimu a pripraví cestu pre vznik prorežimnej cirkvi oddelenej od Ríma. Ako potenciálni kandidáti na takúto vysviacku prichádzali do úvahy práve režimom dosadení kapitulní vikári. Pius XII. preto nariadil Najvyššej Kongregácii Svätého Ofícia, aby sa prichystala na možnosť neoprávnených biskupských vysviacok a urobila patričné opatrenia.⁶² Sväté Ofícium konalo rýchlo a už o štyri dni vydalo dekrét *Consecratio Episcopi sine canonica provisione*, ktorý konštatoval, že biskup akéhokoľvek rítu, ktorý vysväti biskupa bez toho, aby bol vymenovaný alebo potvrdený Svätou stolicou, a kandidát, ktorý takúto vysviacku prijme, podliehajú *ipso facto* exkomunikácii, ktorá je *specialissimo modo* vyhradená Apoštolskej stolici.⁶³

Situácia v Banskej Bystrici vo svetle nových správ

Oprávnenosť obáv z možnej tichej schizmy potvrdzovali aj správy viedenskej a parížskej nunciatúry, dvoch nunciatúr, ktoré v tom čase najagilnejšie sprostredkúvali komunikáciu s Cirkvou za železnou oponou. Nuncius Giovanni Dellepiane z Viedne hlásil, že v Československu sa medzi veriacimi šírilo presvedčenie, že biskupi nebudú vstave zabrániť schizme, pred ktorou budú poslednou záchranou iba pevní veriaci a drobný klérus, preto bolo potrebné, aby sa „z najvyšších miest hovorilo jasne a presne“.⁶⁴ Viedenská nunciatúra tiež informovala, že vysielanie Vatikánskeho rozhlasu ohľadne Dechetovej voľby za kapitulného vikára, ktoré formulovali na Štátnom sekretariáte, vyvolalo u veriacich skôr zneistenie než jasnosť a teraz nevedeli, či majú nanúteného kapitulného vikára uznať alebo nie.⁶⁵ Štátny sekretariát preto opätovne inštruoval slovenskú redakciu Vatikánskeho rozhlasu, aby vo vysielaniach zdôraznila, že Decheta, ktorý nebol pozbavený svojho kánonického trestu, treba naďalej považovať za exkomunikovaného formou *vitandus* a jeho voľbu za kapitulného vikára za nulitnú.⁶⁶ Vo Vatikáne v tom čase nevedeli, že biskup Lazík ako cenu za svoje uvoľnenie z domácej internácie a pripustenie k sľubu vernosti sňal exkomunikáciu z Jána Decheta, ktorý bol kňazom Trnavskej apoštolskej administratúry.⁶⁷

Nové správy o situácii v Banskej Bystrici dodala Vatikánu slovenská redakcia Vatikánskeho rozhlasu na konci apríla 1951. S niekoľkomesačným omeškaním informovala, že kanonici banskobystrickej sídelnej kapituly boli s jedinou výnimkou deportovaní a zatknutí, ale potvrdila tiež, čo sa na Štátnom sekretariáte domnievali už v januári, že Daniel Briedoň vymenoval nových diecéznych konzultorov aj na radu a so súhlasom biskupa Nécseya, tajného apoštolského administrátora.

⁶² ADDF, (D.O. D.O. 1950 – 1951), 1951 n. 4, Prot. 00151/1951, Domenico Tardini sekretárovi Svätého Ofícia kardinálovi Giuseppemu Pizzardovi, 5. 4. 1951.

⁶³ SUPREMA SACRA CONGREGATIO SANCTI OFFICII. Decretum. Consecratio Episcopi sine canonica provisione. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, č. 5, s. 217.

⁶⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, ff. 28-29, Situazione religiosa e richiesta di istruzioni, 9. 4. 1951.

⁶⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, ff. 28-29, Situazione religiosa e richiesta di istruzioni, 9. 4. 1951.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 21rv, Situazione della Diocesi di Neosolio, 7. 3. 1952.

Pápež i Štátny sekretariát však napriek tomuto upresneniu zotrvali v presvedčení, že nebol dôvod niečo meniť na zásadnom stanovisku, pretože žiadna kompetentná cirkevná autorita Decheta nepozbavila exkomunikácie, takže ho bolo treba naďalej považovať za exkomunikovaného spôsobom osobitne rezervovaným Apoštolskej stolici a jeho voľbu za nulitnú.⁶⁸

Jasnejšie svetlo do situácie v Banskej Bystrici vniesli až dvaja dobre informovaní slovenskí kňazi, ktorí v jeseni, resp. v zime 1951 prišli do emigrácie. Prvým bol Anton Botek, bývalý riaditeľ Ústrednej katolíckej kancelárie na Slovensku, ktorému sa po dvoch rokoch vo väzení a v koncentračnom tábore na jeseň 1951 podarilo uniknúť do exilu a prísť do Ríma, kde ako prirodzená autorita prevzal vedenie novovzniknutého Slovenského katolíckeho ústredia v Ríme. Svätá stolica si skúseného a rozvážneho Botka, ktorý bol svojho času aj jedným z jej kandidátov na biskupstvo, veľmi vážila a jeho mienke dôverovala.⁶⁹ Botek priniesol do Vatikánu upokojujúcu správu, že situácia v Banskobystrickej diecéze bola síce ťažká, ale nie taká čierna, ako ju prezentovali iné informácie, napríklad od sekretára brnianskeho biskupa Karla Skoupého. Botek vysvetlil, že v Banskej Bystrici sa podarilo nájsť „prijateľné nastavenie“: pred štátom figuruje Dechet ako kapitulný vikár, v realite sa však obmedzuje na administratívne otázky, zatiaľ čo jurisdikčné a duchovné právomoci delegoval Mons. Briedoňovi, pôvodne riadne zvolenému kapitulnému vikárovi.⁷⁰

Druhým kompetentným informátorom bol tajne vysvätený biskup a jezuita Pavol Hnilica, ktorý prišiel do emigrácie v decembri 1951 a vzápätí vypracoval prvú zo svojich viacerých rozsiahlych správ o situácii Katolíckej cirkvi na Slovensku, ktorú v marci 1952 prostredníctvom viedenskej nunciatúry zaslal do Ríma. Hnilica zdôraznil, že voľba kapitulného vikára Decheta síce bola násilným zásahom štátu do cirkevných vecí, biskupi Nécsey a Lazík sa však pokúsili zachrániť a sanovať, čo sa zachrániť a sanovať dalo, a tak vytvoril aj pre Cirkev za daných okolností prijateľnú situáciu. Hnilica potvrdil, čo vo Vatikáne od začiatku tušili, že Daniel Briedoň dostal na vymenovanie diecéznych konzultorov autorizáciu od tajného apoštolského administrátora biskupa Nécsey. Z Hnilicovej správy sa vo Vatikáne po prvýkrát dozvedeli, že Dechet, inkardinovaný v Trnavskej apoštolskej administratúre, požiadal svojho ordinára Ambróza Lazíka o sňatie exkomunikácie, čo biskup, pod podmienkou, že Dechet nebude reálne vykonávať jurisdikciu, aj urobil. Vo Vatikáne si uvedomovali, že biskup Lazík bol pod veľkým tlakom politickej moci, pre ktorú mal kňaz postihnutý cirkevným trestom oveľa menšiu politickú cenu než kňaz, ktorého úrad bol riadne cirkevne uznaný. Od Pavla Hnilicu mali vo Vatikáne tiež informáciu, že na Lazíka robil nátlak sám podpredseda vlády a minister poverený riadením Štátneho úradu pre veci cirkevné Zdeněk Fierlinger.⁷¹ Sňatie exkomunikácie sa na

⁶⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, ff. 26rv, Diocesi di Neosolio, 30. 4. 1951. Pápež schválil toto stanovisko 4. 5. 1951.

⁶⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 256, Pubblicazioni periodiche di emigrati cattolici, 14. 12. 1951.

⁷⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 24, záznam o návšteve Rev. Botka, 10. 10. 1951.

⁷¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 21rv, Situazione della Diocesi di Neosolio, 7. 3. 1952. O politickom nátlaku na biskupa Lazíka pozri aj HALKO, Jozef - PEŠEK, Jan. Kapitulný vikár Ján Dechet - symbol úsilia komunistického režimu v Československu o rozvrátenie katolíckej cirkvi. In *Historický časopis*, 2006, roč. 54, č. 2, s. 296 - 297.

želanie režimu nemalo publikovať, aby do neho nezasiahla Svätá stolica a Lazíka nepotrešala. Otázkou však bolo, či mal biskup Lazík na takýto krok právomoc. Ako Vatikánu tlmočil Hnilica, biskup sa odvolával na rozsiahle „*facoltà specialissime*“, teda mimoriadne fakulty, ktoré obsahovali aj právomoc udeľovať dišpenzy, absolúcie a omilostenia, zvyčajne vyhradené Svätej stolici, v očiach Svätej stolice však bolo sporné, ak nie pochybné, či ich bolo možné aplikovať aj na prípad najťažšej exkomunikácie, ktorú vyslovila Svätá stolica, publikujúc príslušný dekrét v zbierke *Acta Apostolicae Sedis*.⁷²

Celkové vnímanie situácie vo Vatikáne komplikovala aj skutočnosť, že biskupa Lazíka vnímali s mnohými otáznikmi. Pápež Pius XII. veľmi váhal, či má po smrti trnavského apoštolského administrátora Pavla Jantauscha vymenovať za jeho nástupcu Ambróza Lazíka, o ktorého pevnosti voči politickým tlakom nemal najpozitívnejšie správy, nakoniec sa však rozhodol tak urobiť z opatrnosti, aby vymenovanie iného kandidáta bez predchádzajúceho súhlasu vlády nevyvolalo negatívne reakcie politickej moci a ešte väčšmi nesťažilo beztak zložitú situáciu Cirkvi na Slovensku.⁷³ Jeho biskupskú vysviacku, ktorá sa konala 14. augusta 1949 v Trnave, nakoniec urýchlila najmä obava, aby ju neznemožnili chystané cirkevnepolitické zákony, prijaté v októbri 1949, ktoré vyžadovali na akékoľvek cirkevne menovanie predchádzajúci súhlas štátu.⁷⁴ V nasledujúcich mesiacoch sa mienka Svätej stolice o Lazíkovi vylepšila, potom však prišiel šok zo zloženia prísahy vernosti komunistickému štátu. Akým otrasom bolo zloženie prísahy aj pre mnohých slovenských katolíkov, dosvedčuje správa apoštolského nuncia v Paríži Angela Giuseppeho Roncalliho, budúceho pápeža Jána XXIII., ktorý poslal do Ríma veľmi súrnu otázku skupiny známych slovenských katolíkov, ktorých správa sa k nemu dostala cez dôveryhodné kanály, či ich deti smú prijať sviatosť birmovania od biskupa, ktorý zložil prísahu vernosti komunistickej vláde.⁷⁵ Vo Vatikáne sa dlho radili, ako odpovedať, napokon však prišli k záveru, že „*akokoľvek môže byť smutné („per quanto possa dispiacere“), že sa biskupi nechali zlomiť, aby zložili túto prísahu, veriacich netreba odrádzať od toho, aby prijali sviatosť birmovania*“.⁷⁶ Do Paríža nakoniec odišiel urgentný telegram, že veriacich „*netreba znepokojovať*“ („*non sunt inquietandi*“).⁷⁷ Keď však biskup Lazík vzápätí vyjadril verejnú podporu propagandistickej akcii režimu – mierovej výzve Svetovej rady mieru, poveril pápež Štátny sekretariát, aby skonci-

⁷² ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 21rv, Situazione della Diocesi di Nesosolio, 7. 3. 1952. Pius XII. schválil tento postoj na audiencii, ktorú udelil Tardinimu 11. 3. 1952. Por. aj druhú Hnilicovu správu ibid., pos. 317, Gegenwärtige Lage der Kirche in der Tschechoslowakei, september 1952.

⁷³ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 260, Tardini Verolinovi, 28. 6. 1948; Ibid., Richiesta di facoltà di cresimare per Mons Lazik, amministratore apostolico di Tirnava, 7. 9. 1948; Ibid., Verolino Tardinimu, 23. 10. 1948.

⁷⁴ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 260, Tardini Verolinovi, 18. 3. 1949.

⁷⁵ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 260, Roncalli Tardinimu, 17. 4. 1951.

⁷⁶ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 260, f. 40, Situazione di Mons. Lazik, 20. 4. 1951.

⁷⁷ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 260, f. 38, Tardini Roncallimu, telegram, 24. 4. 1951.

poval list biskupom Lazíkovi i Pobožnému, ktorý ich napomenie a vyzve k „väčšiemu zmyslu pre zodpovednosť“.⁷⁸

Vo Vatikáne mali napokon tiež informácie, že počin biskupa Lazíka voči jeho kňazovi Dechetovi mal aj ďalšie politické pozadie, pretože obaja boli v tridsiatych rokoch podporovatelia protiautonomistickej Československej strany lidovej a jej odnože na Slovensku vedenej Martinom Mičurom.⁷⁹

Napriek týmto skutočnostiam sa však pápež Pius XII. napokon rozhodol, že aj vzhľadom k tomu, že podľa Botkových a Hnilicových informácií sa kapitulný vikár Dechet usiloval zostávať na vnútrocirkevnej rovine v úzadí a obmedziť svoju činnosť na záležitosti *in temporalibus*, zatiaľ čo oblasť duchovnú prenechával legitímnej cirkevnej autorite, treba síce Decheta naďalej považovať za exkomunikovaného a jeho voľbu za nulitnú, „za daného stavu vecí však netreba nič viac robiť“.⁸⁰ V tomto postoji pápeža utvrdili aj správy zo Spišskej diecézy. Najväznejším spravodajcom bol Štefan Náhalka, bývalý tajný generálny vikár diecézy, ktorý poltreť roka pôsobil i v podzemí a keď mu bezprostredne hrozilo zatknutie, podarilo sa mu v máji 1953 uniknúť do exilu a už v júli na osobnej audiencii informovať Štátny sekretariát o situácii na Spiši. Pre Náhalkov pragmatický realizmus bolo príznačné, že hoci zdôraznil, že Schefferovu voľbu treba považovať za neplatnú, vzhľadom na situáciu bolo najlepšie ticho tolerovať jeho úrad, pretože je síce nehodný a slabý voči vláde, ale menej nebezpečný než iní. Preto treba tiež dovoliť kléru, aby sa smel na neho *pro forma* v administratívnych otázkach obracať, keďže to štát vyžaduje. Pápež návrh prijal, vyhradil si však, že to verejne explicitne nevyhlási.⁸¹

V tomto stave pološera a *quieta non movere* zostala kauza až do konca pontifikátu Pia XII. Hodnotenie situácie a jej možného riešenia sa zásadnejšie zmenilo až za nasledujúceho pontifikátu Jána XXIII. (1958 – 1963), ktorý v kontexte všeobecného medzinárodnopolitického uvoľnenia – *détente*, rodiacej sa vatikánskej východnej politiky i vlastného osobného postoja veľkorysého porozumenia pre kňazov, ktorí nezvládli ťažké skúšky doby prenasledovania, zrušil exkomunikáciu nielen Jána De-

⁷⁸ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte I, Cecoslovacchia, pos. 260, Mons. Lazík, Amministratore Apostolico di Trnava. Appunto Bafile, 4. 5. 1951; Ibid., pos. 309, Lettera esortatoria a Mons. Ambrogio Lazík.

⁷⁹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, de Liva Tardinimu, 17. 2. 1950, a príloha II k správe – list nepodpísaného slovenského jezuitu pátrovi provinciálovi, písaný v Bratislave 14. 2. 1950. Tejtó skutočnosti si bol vedomý aj klérus na Slovensku. Por. HALKO – PEŠEK, *Kapitulný vikár Ján Dechet – symbol úsilia komunistického režimu v Československu o rozvrátenie katolíckej cirkvi*, s. 296; MITOŠINKA, Viliam. *Pamäti kňaza*. Bratislava : Lúč, 1992, s. 33. Ku vzniku a pôsobeniu slovenskej odnože Československej strany lidovej pozri OLEXÁK, Peter. Politická spolupráca Andreja Cvinčeka a Jana Šrámka vo svetle nespracovanej osobnej korešpondencie z rokov 1927 – 1929. In *Kultúrne dejiny*, 2023, roč. 14, Supplement, s. 146 – 176. <https://doi.org/10.54937/kd.2023.14.Supp.164-176> k povojnovému vývoju por. VNUK, František. *Po úsvite súmrak. Slovensko 1945 – 1948*. Bratislava : Post Scriptum, 2020, s. 96 – 115, 200 – 287; OLEXÁK, Peter. „Sme za demokraciu.“ Kanonik Andrej Cvinček a jeho percepcia a realizácia demokracie. In *Kultúrne dejiny*, 2022, roč. 13, č. 2, s. 273 – 290. <https://doi.org/10.54937/kd.2022.13.2.273-290>

⁸⁰ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 21rv, Situazione della Diocesi di Nesolio, 7. 3. 1952. Pius XII. schválil tento postoj na audiencii, ktorú udelil Tardinimu 11. 3. 1952. Por. aj druhú Hnilicovu správu *ibid.*, pos. 317, Gegenwärtige Lage der Kirche in der Tschechoslowakei, september 1952.

⁸¹ ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Cecoslovacchia, pos. 210, Appunto Bafile – Situazione della diocesi di Scopusio, 23 luglio 1953.

cheta, ale aj viacerých prorežimných kňazov tak v Československu, ako i v Maďarsku a počas účasti biskupa Lazíka na prvom zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu v jeseni 1962 vyriešil aj problém, ktorý biskupa v tejto súvislosti ťažil vo svedomí.⁸² K aktivitám Decheta i ostatných prorežimných kňazov v rámci Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva či iných podobných hnutí a organizácií však Svätá stolica naďalej zastávala odmietavé stanovisko, na ich prípisy do Vatikánu neodpovedala,⁸³ vlastnú úradnú korešpondenciu, ktorú zasielala diecezám, adresovala iba všeobecne na biskupské úrady, ale nie konkrétnym osobám kapitulných vikárov, a cirkevné schválenie slovenských misálov, ktoré vyhotovil Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, vytlačila Vatikánska mnohorečová tlačiareň a v decembri 1966 boli z vatikánskej železničnej stanice zaslané na Slovensko, nieslo iba podpisy biskupov Eduarda Nécseya, Ambróza Lazíka a Róberta Pobožného, nie však kapitulných vikárov Jána Decheta a Ondreja Scheffera.⁸⁴ Takáto situácia zostala až do Dechetovej smrti v júni 1968, keď medzičasom na arcibiskupa povýšený Eduard Nécsey poslednýkrát využil svoje osobitné právomoci a 17. júna 1968, krátko pred vlastným skonom, vymenoval Františka Haspru za ordinára Banskobystrickej diecézy *ad interim*.⁸⁵

Záver

Banskobystrické biskupstvo, na území ktorého žilo konfesiónálne zmiešané obyvateľstvo s relatívne vysokou mierou sekularizácie a výraznou prítomnosťou komunistických sympatií, bolo počas komunistického Československa osobitne exponovaným „bojiskom“, na ktorom sa potýkalo katolícke a komunistické myslenie a konanie. Nebolo náhodné, že práve Banskú Bystricu si režim vybral za dejisko takého radikálneho zásahu proti Katolíckej cirkvi, akým bolo režimom vynútené dosadenie najprv administrátora, potom kapitulného vikára osirelej diecézy Jána Decheta. Najväčším cieľom, ktorý režim sledoval, bolo podriaďiť Katolícku cirkev kontrole a diktátu nielen zvonka, ale aj zvnútra.

Udalosti okolo tzv. „dechetiády“ nie sú slovenskej historickej vede neznáme. Doteraz ich však mohla sledovať iba na základe dokumentov domácej, zväčša štátno-straníckej proveniencie a z perspektívy vzťahov Cirkvi a štátu. Nedávno sprístupnené vatikánske dokumenty z obdobia pontifikátu Pia XII. a archívne dokumenty ministerstiev zahraničných vecí viacerých západných štátov umožňujú začleniť

⁸² FEJÉRDY, András. Il 1956 come punto di svolta? La rivoluzione ungherese nella politica orientale della Santa Sede. In FEJÉRDY, András (ed.). La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia. Soveria Mannelli : Rubbettino, 2017, s. 139; VNUK, *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 - 1951*, s. 126 - 127.

⁸³ Svätá stolica neodpovedala na kondolencie, ktoré Dechet poslal do Vatikánu po smrti Pia XII. 10. 10. 1958. ASRS, AA.EE.SS., Pio XII, Parte II, Cecoslovacchia, pos. 272, f. 2. Neodpovedala ani na posolstvá, ktoré MHKD zasielalo pápežovi v rokoch 1962 - 1963. ASRS, Fondo Spoglio, Card. Agostino Casaroli, pos. 67, f. 141, poznámky k audiencii u Pavla VI., 25. 9. 1967.

⁸⁴ ASRS, Fondo Spoglio, Card. Agostino Casaroli, pos. 67, f. 141, poznámky k audiencii u Pavla VI., 25. 9. 1967. Pozri aj *ibid.*, ff. 104 - 108, Hnilica Pavlovi VI., 17. 1. 1967. Por. HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 - 1989)*. Druhé rozšírené a doplnené vydanie. Bratislava : Lúč, 2017, s. 122 - 123.

⁸⁵ ASRS, Fondo Spogli, Card. Agostino Casaroli, pos. 68, Správa Giovanniho Cheliho z pohrebu arcibiskupa Nécseya, 5. 7. 1968.

kauzu do širších súvislostí a zrekonštruovať postoje najvyššej cirkevnej autority i jej vnútorné rozhodovacie procesy, sťažené chýbajúcou priamou komunikáciou s miestnou Cirkvou a nedostatkom spoľahlivých informácií o udalostiach na Slovensku, ktoré mohli iba sčasti nahradiť dobré služby rakúskej, francúzskej a talianskej diplomacie a slovenského exilu.

Pápež Pius XII. považoval komunizmus za najväčšie ohrozenie Katolíckej cirkvi i kresťanskej civilizácie. Väčšmi než samotnej perzekúcie sa však obával duchovných dôsledkov konfrontácie s komunizmom. V zásahu, ktorý režimu umožnil preniknúť do samotného vnútra Cirkvi, preto videl veľké nebezpečenstvo a okamžite reagoval opatreniami, ktorých cieľom bolo jasne vymedziť hranice medzi Cirkvou a režimom, katolicizmom a komunizmom, a tak zabrániť konfúzii a strate morálnej rezistencie voči komunistickej ideológii a politickému systému. Zároveň však pápež cítil potrebu urobiť všetko pre to, aby aj za mimoriadnych okolností zabezpečil fungovanie cirkevných jurisdikčných štruktúr a umožnil veriacim sviatostný život. Pápež preto na jednej strane inicioval vydanie dekrétov Svätého Oficia, Konzistoriálnej kongregácie a ďalších kuriálnych dikastérií, ktoré kolaboráciu katolíkov s komunizmom postihovali cirkevnými trestami, zároveň však miestnemu episkopátu poskytol mimoriadne fakulty a na praktickej rovine ponechal relatívne vysokú mieru nezávislosti v rozhodovaní, súc presvedčený, že najlepšie poznal miestnu situáciu a jej možnosti. Vatikánske dokumenty ukazujú, že pápež – ktorého historický obraz časť historickej vedy vníma v optike nezmieriteľného nepriateľstva a intransigencie voči komunizmu, neschopnej pragmatických riešení – bol v skutočnosti ochotný tolerovať aj nekonvenčné riešenia, aby zabezpečil fungovanie diecéz. Hoci bol Dechet exkomunikovaný v najťažšej forme *vitandus*, Svätá stolica aj na radu slovenských kňazov v exile Pavla Hnilicu a Štefana Náhalku ticho tolerovala situáciu, že Dechet formálne riadil diecézu, pokiaľ sa obmedzil na administratívne záležitosti, zatiaľ čo jurisdikciu a otázky *in spiritualibus* vykonával pápežom tajne vymenovaný apoštolský administrátor *ad nutum Sanctae Sedis* Eduard Nécsey, apoštolský administrátor susednej Nitrianskej diecézy, poťažne ním poverení kňazi.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Pramene

- Archivio Apostolico Vaticano, fond Arch. Nunz. Cecoslovacchia.
- Archivio del Dicastero per la Dottrina della Fede, séria D.O.D.O. 1950 – 1951.
- Archivio del Dicastero per la Dottrina della Fede, séria R.V. 1951.
- Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati e le Organizzazioni Internazionali, fond AA.EE.SS., pontifikát Pio XII, séria Cecoslovacchia.
- Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati e le Organizzazioni Internazionali, fond AA.EE.SS., pontifikát Pio XII, séria Santa Sede.
- Archivio Storico della Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati e le Organizzazioni Internazionali, fond Spogli, séria Card. Agostino Casaroli.

Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale della Repubblica Italiana, fond Affari Politici 1951 - 1957.

Österreichisches Staatsarchiv, Archiv der Republik, fond Auswärtige Angelegenheiten.

Zoznam bibliografických odkazov

- BRENDZA, Gabriel. Biskupská služba banskobystrického biskupa Dr. Andreja Škrábika v rokoch 1941 - 1950. Dizertačná práca. Bratislava : RKCMBF UK, 2001.
- BRENDZA, Gabriel - BALÁŽ, Zoltán - LACKO, Richard. *Blahoslavení prenasledovaní pre spravodlivosť. Kňazi Banskobystrickej diecézy perzekvovaní totalitným režimom*. Banská Bystrica - Badín : Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2006.
- CAVALLI, F.[iorello] SJ. Caratteristiche della lotta contro la Chiesa in Cecoslovacchia. In *La Civiltà Cattolica*, 1950, roč. 101, vol. II, s. 121 - 136.
- CAVALLI, F.[iorello] SJ. Cecoslovacchia. Sguardo alla storia politica e religiosa d'un popolo schiavo del comunismo. Roma: Edizioni La Civiltà Cattolica, 1950.
- CAVALLI, F.[iorello] SJ. Governo comunista e Chiesa cattolica in Cecoslovacchia. Roma: Edizioni *La Civiltà Cattolica*, 1950.
- CAVALLI, F.[iorello] SJ. Sviluppi della tattica comunista contro la Chiesa cattolica in Cecoslovacchia. In *La Civiltà Cattolica*, 1951, roč. 102, vol. I, s. 481 - 494.
- FEJÉRDY, András. Il 1956 come punto di svolta? La rivoluzione ungherese nella politica orientale della Santa Sede. In FEJÉRDY, András (ed.). *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2017, s. 131 - 141.
- HALKO, Jozef, PEŠEK, Jan. Kapituluň vikár Ján Dechet - symbol úsilia komunistického režimu v Československu o rozvrátenie katolíckej cirkvi. In *Historický časopis*, 2006, roč. 54, č. 2, s. 287 - 304.
- HRABOVEC, Emília. Tajná anketa o slovenskej štátnosti. In *Historický zborník*, 2016, roč. 26, č. 2, s. 85 - 91.
- HRABOVEC, Emília. *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky (1962 - 1989)*. Druhé rozšírené a doplnené vydanie. Bratislava : Lúč, 2017.
- HRABOVEC, Emilia. Sfide e dilemmi della diplomazia pontificia di fronte al regime comunista in Cecoslovacchia (1948-1949). In PIATTI, Pierantonio (ed.). *Libellus quasi speculum. Studi offerti a Bernard Ardura*. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 2022, s. 1319 - 1356.
- HRABOVEC, Emília. Stratégie Svätej stolice v konfrontácii s komunistickým režimom v Československu v kontexte studenej vojny (1948 - 1950). In *Historia Ecclesiastica*, 2023, roč. 14, č. 2, s. 166 - 191.
- HRABOVEC, Emilia. Challenges and Dilemmas of the Papal Diplomacy in Front of the Bolshevization of Czechoslovakia (1945 - 50). In UNGER ALVI, Simon - VALBOUSQUET, Nina (eds.). *War and Genocide, Reconstruction and Change. The Global Pontificate of Pius XII, 1939 - 1958*. New York; Oxford : Berghahn, 2024, s. 230 - 259.
- HRABOVEC, Emilia. Slovak Catholic Anticommunism in Exile and Pius XII (1945-1958). In ARCHAMBAULT, Fabien - PETTINAROLI, Laura - ROULIN, Stéphanie (eds.). *Catholicisme et Anticommunisme: l'apogée du pontificat de Pie XII*. Roma : EFR, 2025. (Pripravuje sa.)
- CHENAUX, Philippe. *Un'Europa vaticana? Dal piano Marshall ai Trattati di Roma*. Roma : Studium, 2017.
- JURČAGA, Peter. Sede impedita e valida elezione del vicario capitolare: il caso della diocesi di Spiš durante il comunismo. Venezia : Marcianum Press, Tesi - Diritto Canonico, 2016.

- LETZ, Róbert (ed.). *V hodine veľkej skúšky*. Trnava : SSV, 2007.
- MITOŠINKA, Viliam. *Pamäti kňaza*. Bratislava : Lúč, 1992.
- OLEXÁK, Peter. „Sme za demokraciu.“ Kanonik Andrej Cvinček a jeho percepcia a realizácia demokracie. In *Kultúrne dejiny*, 2022, roč. 13, č. 2, s. 273 - 290. <https://doi.org/10.54937/kd.2022.13.2.273-290>
- OLEXÁK, Peter. Politická spolupráca Andreja Cvinčeka a Jana Šrámka vo svetle nespracovanej osobnej korešpondencie z rokov 1927 - 1929. In *Kultúrne dejiny*, 2023, roč. 14, Supplement, s. 164 - 176. <https://doi.org/10.54937/kd.2023.14.Supp.164-176>
- PETRANSKÝ, Ivan A. *Udalosti a osobnosti dejín katolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2020.
- RAJECKÝ. *Červené Slovensko*. Trnava : SSV, 1925 a 1926 (2. vydanie).
- RAJNOCH, Karl. *Die Erfahrungen eines österreichischen Zeitzeugen in der ČSR in den Jahren 1945 bis 1957. (Der Polizei- und Justizterror in der stalinistischen und poststalinistischen Ära.)* Wien: bez vydavateľstva, 2000. Nepochikovaný manuskript.
- RICCARDI, Andrea. *Il Vaticano e Mosca 1940 - 1990*. Bari : Laterza, 1992.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII. De ecclesiasticis officiis et beneficiis canonice instituendis seu providendis, 29 iunii 1950. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1950, roč. 42, s. 601.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS. Decretum, 18 Februarii 1950. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1950, roč. 42, s. 195.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS. Declaratio, 17 Martii 1951. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, roč. 43, s. 173 - 174.
- SUPREMA SACRA CONGREGATIO SANCTI OFFICII. Decretum. Consecratio Episcopi sine canonica provisione. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, č. 5, s. 217.
- SLIAČAN, Jozef. *Černovský trojlistok*. Černová : AlfaPrint, 2018.
- VNUK, František. *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 - 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999.
- VNUK, František. *Po úsvite súmrak. Slovensko 1945 - 1948*. Bratislava : Post Scriptum, 2020.

SUMMARY

“The Dechet Case” through the Eyes of the Holy See

The Banská Bystrica diocese, with its confessionally mixed population and a high degree of secularization and the presence of communist thinking and activities, was a particularly exposed political-ideological “battlefield” during the communist regime, where Christian and communist worldviews clashed. It was here that one of the regime's most radical interventions against the Catholic Church in Slovakia took place - the forced appointment of the administrator of the diocese in the person of the pro-regime priest Ján Dechet and his later staged election as a vicar capitular, by means of which the regime attempted to break the unity of the Church and to control it not only by external subordination, but also from within.

Historical research to date has reconstructed the events in Banská Bystrica on the basis of sources of domestic provenance in the light of the relations between the Church and the state. The present study, thanks to the recently released Vatican documents from the pontificate of Pius XII, and the documentation from foreign ministries of foreign affairs, puts them in a broader context and reconstructs the Vatican assessments of the situation, the decision-making processes in the Roman Curia, and the steps taken by the Holy See to protect the interests of the Church and the good of souls.

A serious obstacle the Holy See was confronted with was the lack of reliable information about what was happening in Slovakia and the lack of direct communication with the local Church. Most of the news was provided to her by Austrian, French and Italian diplomacy, papal embassies in Western countries and the Slovak exile, but the information was often delayed and contradictory. Communication with the local Church was mainly provided by the Slovak broadcasts of Vatican Radio, which sent instructions, empowerments and encouragement, but the communication was one-sided and technically interfered with by the regime.

In this situation, Pope Pius XII sought above all to express clear statements that would prevent confusion and dismay among the faithful and the clergy and strengthen their moral resistance to communism and the measures of the regime, and to ensure the functioning of the jurisdiction and the spiritual powers, even in extraordinary circumstances. He did so primarily through decrees issued by the Sacred Officium, the Consistorial Congregation and other curial dicasteries, and also through extraordinary faculties for bishops and clergy. On a practical level, however, both the Pope and the Secretariat of State left a certain degree of independence in decision-making to the local Church, which knew best the situation and its possibilities, and quietly tolerated even unconventional solutions in ensuring the running of the diocese. Until the end of the pontificate of Pius XII, they considered Ján Dechet as excommunicated in the most severe form of *vitandus*, but at the same time they quietly tolerated a situation in which Dechet formally governed the diocese, confining himself mainly to administrative matters, while part of the jurisdiction and the agenda *in spiritualibus* was exercised by the secretly appointed apostolic administrator *ad nutum Sanctae Sedis*, Eduard Nécsey.

prof. Dr. phil. Emília Hrabovec, Univerzita Komenského Bratislava,
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta; Katedra kresťanskej filozofie a historických vied
SK-81458 Bratislava; Kapitulská 26
email: <ehrabovec@frcth.uniba.sk>
ORCID 0000-0002-9601-0486